

We wszystkich tych punktach Chowanna odbiega od nastawienia ówczesnego społeczeństwa. Trentowski potępia romantyczną ideę wychowania dla niepodległości osiąganą jednym wielkim czynem. Jest to według niego idea szaleńcza, wywodząca się z nie dostrzegającej życia filozofii spekulacyjnej i prowadzi do szaleńczych czynów, takich jak wyprawa Żaliwskiego - potęgujących polską szabość i wywołujących w Europie śmiech i pogardę.^{27/}

Do doskonały wyraz tego jednostronnego idealizmu widział Trentowski w poezji romantycznej i choć z zachwytem przytacza w Chowannie strofy Mickiewicza, występuje zarazem z twardym żądaniem uzupełnienia tego idealizmu - realizmem środków zapewniających zwycięstwo.^{28/}

Demokratyczno-liberalna myśl o powszechnej oświacie i szkole elementarnej, różni się dość istotnie u Trentowskiego od demokratyczno-rewolucyjnego kultu ludowości i hasła wyzwolenia i oświecenia ludu. Trentowski nie akcentuje zbyt silnie zagadnień powszechnej oświaty. Przykłady jakimi operuje w Chowannie świadczą, że liczył się z realnym stanem społeczeństwa i brał pod uwagę wychowanie w środowisku szlachecko-nieszczańskim.

Jest to dość typowy objaw dla liberałów tego okresu. Tak jak neo-humanizm kochał swoje zainteresowania na gimnazjum klasycznym, tak też liberalna myśl oświatowa burżuazji ograniczała się w rezultacie do oświaty warstw zamożniejszych.

Co do mesjanizmu, to trudno byłoby wykazać silniejszy związek Trentowskiego z mesjanizmem w okresie pisania Chowanny. Pewne elementy mesjanizmu wystąpiły dopiero w późniejszych jego pismach. Zawsze przecież potępiał mistycyzm, a w Chowannie krytykuje ostro historyzoficzne konstrukcje mesjanistów; przekonany jest, że naród polski zdobyć może niepodległość i zapoczątkować odrodzenie

27/ Chowanna t.I poszyt 1

28/ Mickiewicz w swoich wykładach o literaturze słowiańskiej słusznie ocenił, że Trentowski uniósł do filozofii coś nowego kładąc akcent na realizację myśli w życiu jednostki i społeczeństwa - w czyn i Mickiewicz widział jedno z najistotniejszych zadań filozofii. A. Mickiewicz - Literatura słowiańska, Poznań 1865, t. III s. 210 i nast.